

BUITEN

4^E JAARGANG N^O. 33

ZATERDAG 13 AUGUSTUS 1910.

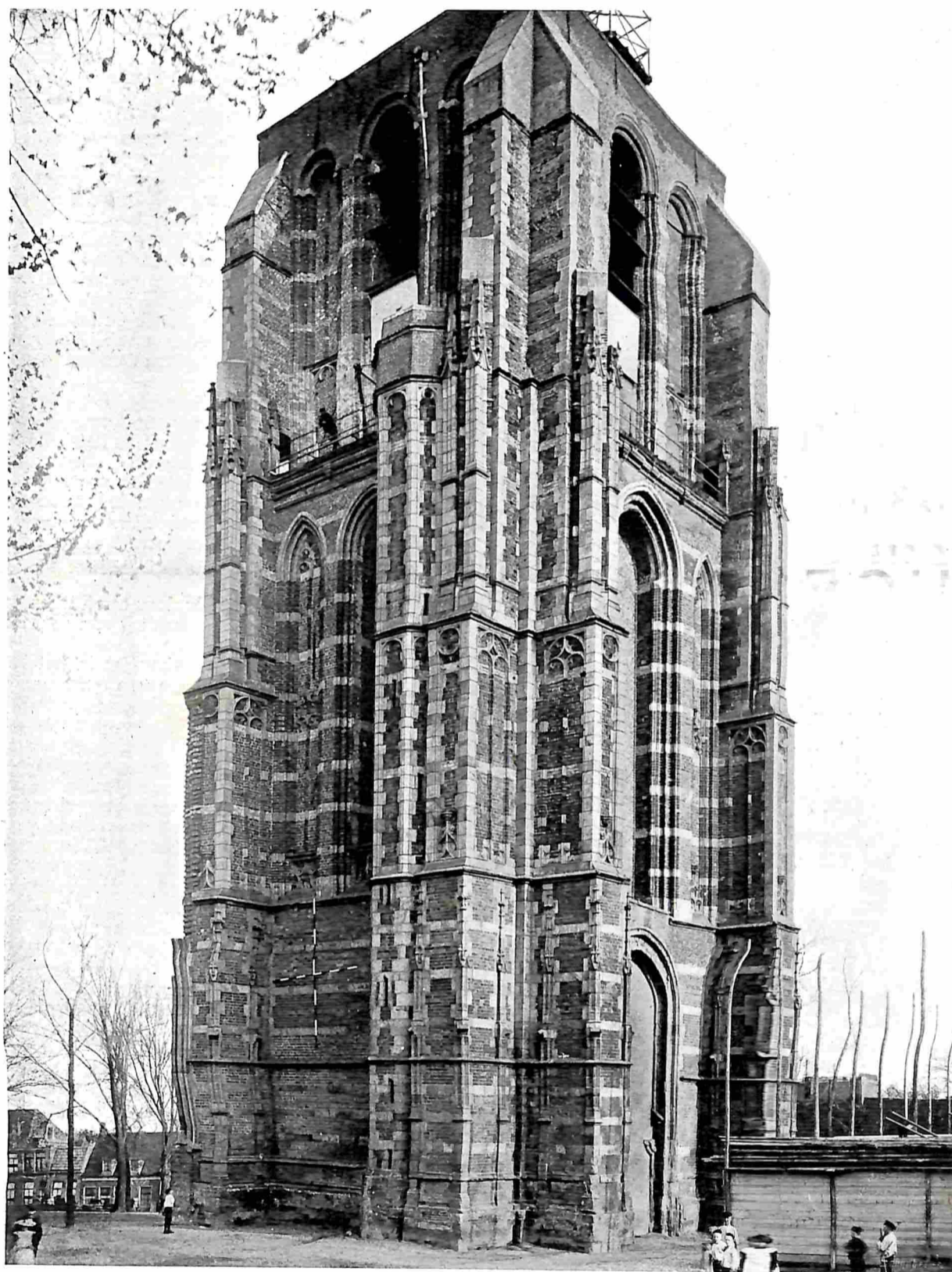

Foto P. Kramer.

DE OLDEHOVE, TE LEEUWARDEN.

INHOUD:

OVERZICHT VAN DE WEEK.	BLZ. 386
OUDE MERKWAARDIGE BOUWWERKEN IN FRIESLAND, DOOR G. J. VEENSTRA	BLZ. 385 EN 386
OVER ONTGINNING EN OSSEN, DOOR P. H. B., GEÏLL.	BLZ. 388
DE LAATSTE BEVERS IN ONS LAND, DOOR G.	389
ROND ORANJE-NASSAU-OORD, DOOR TOM SCHILPEROORT, GEÏLLUSTREERD.	BLZ. 390 EN 391
SIERADEN VAN BUITENKINDEREN, DOOR G. DE GRAAF.	BLZ. 390
MIDDAG (GEDICHT), NAAR HET DUITSCHE V. PAUL BARSCH	391
DE VOORST BIJ VOLLENHOVE, DOOR J. GEESINK. GEÏLL.	392
TRANSVAAL EN DE TRANSVALERS. DOOR J. DEKKER, GEÏLLUSTREERD.	393
GROENTETEELT, KARDOEN, DOOR C. S., GEÏLLUSTREERD	394
EEN DUITSCHE OVER NEDERLANDSCHE VOGELBESCHER- MING, DOOR W.	395
DE WONDERBOOM, DOOR E. TH. W.	396
OOK EEN KONING, DOOR P. FRANSEN JZN., GEÏLLUSTR.	396

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Alle kopij, ook die met illustraties, zoomede afzonderlijke illustraties (fotografieën, teekeningen, enz.), gelieve men te zenden aan de redactie, Rokin 74-76, Amsterdam. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

De uitgevers verzoeken beleefdijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Het auteursrecht voor den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de Wet van 28 Juni 1881, Stbl. No. 214.

OVERZICHT VAN DE WEEK.

1 AUGUSTUS. Opening van het driedaagsch 2e Nationaal Congres voor Pluimvee- en Konijnenteelt te 's-Gravenhage, vanwege de Nederlandsche Vereeniging „Avicultura”.

De Spaansche gezant bij den Heiligen stoel wordt uit Rome teruggeroepen.

2 AUGUSTUS. Generaal G. C. E. van Daalen benoemd tot commandant van het leger en chef van het departement van oorlog in Nederlandsch-Indië.

Koning Alfonso van Spanje is de gast van president Fallières op Rambouillet, waar hij den anti-clericalen staatsman Briand ontmoet.

3 AUGUSTUS. De Luikenaar Nicolas Kinet, broeder van den op 15 Juli verongelukten Daniël Kinet, valt te Brussel met zijn vliegtuig en wordt gedood.

De luchtman Chavez bereikt te Blackpool met zijn monoplaan een hoogte van 1647 M. (wereldrecord).

De stad Odessa besmet verklaard met pest.

4 AUGUSTUS. Z. K. H. Prins Hendrik valt te Soestdijk van zijn rijtuig en breekt een sleutelbeen.

Algemeene vergadering der Geldersch-Overijselsche Maatschappij van Landbouw te Arnhem.

De Spaansche regeering verbiedt de voorgenomen betooging der Katholieken te San Sebastian op 7 Augustus.

Werkstaking op de scheepsbouwwerven te Hamburg.

Een telegram uit Damascus meldt, dat de Druzen verschillende dorpen met gemengde bevolking hebben uitgemoord en van Zondag tot Woensdag ongeveer 1000 slachtoffers hebben gemaakt.

5 AUGUSTUS. In een gloeilampenfabriek te Dusseldorp worden door een ontploffing twee scheikundigen gedood en verscheiden werklieden gewond.

Duitschland verkoopt de pantserschepen „Kurfürst Friedrich Wilhelm” en „Weissenburg” voor 18 miljoen Mark aan Turkije.

Het Parlement van Australië neemt een motie ten gunste van het decimale stelsel voor maten, gewichten en munten aan en noodigt den minister uit, op de eerstvolgende imperiale conferentie te Londen de aanvaarding van dat stelsel door alle Engelsche landen voor te stellen.

6 AUGUSTUS. Het comité van organisatie voor de katholieke betooging te San Sebastian besluit, van de betooging af te zien.

Met het oog op de staking op de scheepsbouwwerven, wordt door de Vereeniging van Duitse werven voor den bouw van zeeschepen besloten, in den loop der volgende week op alle werven het bedrijf belangrijk in te krimpen en 60 % der arbeiders uit te sluiten.

7 AUGUSTUS. Volgens een telegram uit San Sebastian ver-

klaarde de minister van buitenlandsche zaken, dat in de Bas-kische provinciën rust heerscht en zich geen enkel incident heeft voorgedaan.

Begin van den wedstrijd voor vliegtuigen, de rondvlucht van 800 K.M. over het Oosten van Frankrijk. De eerste étape, de afstand Parijs—Troyes (135 K.M.) wordt door 6 luchtman-nen zonder ongevallen afgelegd.

OUDE MERKWAARDIGE BOUWWERKEN IN FRIESLAND.

FRIESLAND, dat eertijds als 't ware bezaaid was met kloosters, stinsen (woningen van den adel) en kerken, bezit thans maar weinig restanten meer van al deze vroegere bouwwerken. Aan de stinsen herinneren ons nog de namen, die we meermalen op de hekken van de tegenwoordige boerderijen lezen; van de kloosters is, uitgezonderd enkele kerken, zoo goed als niets voor het nageslacht be-waard gebleven.

Hier en daar vindt men nog eenige typische gevel-tjes van woon-huizen en oude pakhuizen; enkele merkwaardige stadshuizen en restanten van andere openbare gebouwen zijn ook, hoewel vaak niet ongeschonden, bewaard gebleven. Tot voor korten tijd werd er aan deze overblijfselen weinig aandacht geschonken en in de vorige eeuw beijverde men zich deze bouwwerken zooveel moge-lijk te sloopen, en ze te vervangen door karakter- en stijllooze gebouwen, wier architectuur die eeuw kenmerkte.

Thans gaat men weer en meer beseffen welk een omvang dat vandalisme bereikt heeft en hoeveel men verliest door zulke overblijfsels van vroegere tijden te vernietigen.

In Holland is dit begrip van het plegen van vandalisme voor-goed doorgedrongen en men beijvert zich al de merkwaardige bouwwerken op te knappen en te behouden. Friesland komt echter eenige jaren achteraan, doch ik meen voor de toekomst goeden moed te mogen hebben, in aanmerking genomen de steun, die hier verkregen werd bij pogingen, gedaan om oude gebouwen te sparen.

Niet alleen uit een verfraaiings-oogpunt is het wenschelijk, dat de nog bestaande restes gespaard worden, doch vooral voor den zich nu weer ontwikkelden kunstzin, is het behoud van deze oude bouwwerken van belang te achten.

Ze kunnen met hun veelal schoone vormen, verhoudingen en juiste constructies medewerken om het publiek eenigszins een idee te geven van wat wel onder architectuur verstaan mag worden.

En voor veredeling der architectuur is het in de eerste plaats noodig, dat het publiek beter een bouwwerk begrijpt, dan tot nu toe het geval is.

Verder zou menig ontwerper door eigen waarneming en bestu-deering kunnen komen tot verfraaiing van de door hem vervaar-digde kunstwerken.

De restanten van de oude gebouwen in het Noorden, hoewel voor het meerendeel relatief klein van omvang, zijn echter over-blijfselen die getuigen van een algemeen ontwikkelden schoonheidszin en ze wijzen er op dat, er in hunne wordingsperiode door de kunst een ruime plaats werd ingenomen.

De meestal typische baksteenbouwkunst met hare kleine af-metingen en eigenaardige speciale vormen, komt thans voor het meerendeel door de gemoderniseerde omgeving niet tot haar volle recht. Veelal bemerkt de beschouwer dan ook pas na ernstige en langdurige studie het schoone dat veelal in de architectuur van zulk een gebouw nog schuilt.

Vandaar ook dat door velen n.l. de leeken en de oppervlakkige beschouwers de meening verkondigd werd: hoe eerder die oude rommel verdwijnt hoe beter, zelfs meermalen wordt door per-sonen die zich als deskundigen willen opwerpen deze meening verkondigd.

Tegenwoordig worden hier, inplaats van te trachten bij het verbouwen of opnieuw bouwen in de nabijheid van oude bouw-werken een harmonisch geheel te verkrijgen, veelal zoogenaamd moderne bouwwerken gesticht.

Deze kenmerken zich door hun leelijke en karakterlooze vor-men, die niet de minste kunstwaarde bezitten en veelal vloeken met de omgeving. Buitendien komen ze in een massa opzichten wat constructie en lijn betreft dikwijls in botsing met het verstand.

Door het bovenstaande meen ik in 't kort het belang van het voortbestaan van oude bouwwerken bepleit te hebben, zoowel voor veredeling der kunst, als uit een bouwkundig oogpunt.

Thans zal ik enkele der voornaamste en meest vermeldenswaar-dige oude bouwwerken in Friesland nader met u gaan beschouwen.

DE OLDEHOVE.

Te Leeuwarden verheft zich aan den Noordwestkant der stad een oude toren, een der meest grootsche ruïnes in ons land in laat Gothischen vorm, genaamd de Oldehove. Het is een fraai bouwwerk en het eenige gedenkteeken van de oude Friesche bouwkunst, dat reusachtige afmetingen vertoont, en kan gerang-schikt worden onder de eerste van ons land.

De toren is slechts ter halver hoogte voltooid, een verschijnsel dat in de eerste helft der 16e eeuw goed is te verklaren. Over het algemeen vloeiden, in dit tijdperk, de geldelijke bijdragen voor den bouw van torens en kerkgebouwen al niet rijkelijk meer toe, en zoo werd er meestal weinig aan dezen bouw gedaan. Met de Oldehove werd een begin gemaakt doch in hoofdzaak om

bovengenoemde redenen, maar ook in verband met eenige later te noemen oorzaken werd ze half voltooid.

De bouw der bijbehorende kerk is dan ook geheel achterwege gebleven. Als toren bij de hoofdkerk zou men hem volgens de bouwvoor van zijn tijd met een fraaie spits afgedekt moeten hebben.

Uit de geschiedenis van dit gebouw blijkt ons dat de voormalige kerk die in de nabijheid van dezen toren heeft gestaan, eertijds de hoofdkerk van de stad Leeuwarden was. Door den bouwvalligen toestand en de onvoldoende ruimte van deze kleine basieliek, gewijd aan St. Vitus en vandaar de St. Vituskerk genoemd, besloot men hier ter plaatse een nieuwe kerk en toren te bouwen. Reeds jaren lang werden voor dit plan gelden ingezameld en door giften was de kerk o. m. in het bezit gekomen van een eigen steenbakkerij.

In 1529 werd overgegaan tot het uitvoeren van bovengenoemd plan. Uit oude contracten blijkt ons dat meester Jacob van Aken de ontwerper was. Hij begon met den bouw van den westelijken toren die op eenigen afstand van de oude kerk werd aangelegd.

Jacob van Aken had zooals ons uit het restant blijkt, een grootsch plan voor oogen en wenschte een kerk met toren te bouwen, die den voornaamsten in ons land den voorrang zou kunnen betwisten. De toren munt dan ook uit door rijke detaillering, een grootsch voorkomen en schoone verdeling.

Wat de compositie betreft zoo kan hij wedijveren met de meeste oude torens in ons land, en hij dient dan ook gerangschikt te worden onder de eerste.

Uit het oude contract blijkt ons dat meester Jacob van Aken een salaris genoot van acht stuivers per dag, verder vrije woning en jaarlijks een nieuw kleed.

Genoemde bouwmeester mocht echter de voltooiing van den toren niet beleven; het was niet voor hem weggelegd zijn grootsche plannen uit te werken; gedurende drie jaar werkte hij er maar aan. Hij overleed in 1532. Zijn ontwerp toont ons dat hij een zeer ontwikkeld bouwmeester was, die zoowel theoretisch als practisch hoog stond. Waarschijnlijk had hij een goede school doorlopen en reeds voor zijn komst hier, elders een massa eigen ontwerpen uitgevoerd. Men dient n.l. al heel wat studie gemaakt te hebben en kennis van de bouwkunst te bezitten om zoowel de verhouding als de profileering zoozeer in zijn macht te hebben. De profileering toch werkt overal mee, om den indruk van het geheel te verhoogen en in het werk van meester van Aken treft men nergens een wanklank door een onjuiste profileering.

Tot zijn opvolger werd benoemd Cornelis Frederiks; deze voltooide den onderbouw van den toren tot zijn tegenwoordige hoogte.

De verdere opbouw werd in 1833, dus slechts een jaar na den dood van Jacob van Aken gestaakt. De redenen hiervan zijn, behalve gebrek aan geldmiddelen en kerkelijke oneenigheden, de verzakking van den toren gedurende den bouw.

De toren zou bij voltooiing, vergeleken bij de andere nog bestaande torens uit dit tijdperk, minstens een hoogte van 80 meter verkregen hebben.

Hij bestaat uit drie verdiepingen. Toen men met de eerste verdieping gereed was, was deze reeds aan den Noordwesthoek verzakt; men metselde toen de volgende verdieping weder te lood op, bij de voltooiing bleek deze eveneens verzakt en de derde verdieping werd nu ook weder te lood opgemetseld. Ook deze is nog weer aanmerkelijk gezakt, zoodat de toren thans over de geheele hoogte ± 1.50 M. uit het lood staat. Om deze reden is het door velen, o.a. door een der vroegere stadsbouwmeesters, geopperde plan om den toren recht te zetten, onmogelijk.

Deze verzakking zal zeer waarschijnlijk veroorzaakt zijn door het bouwen op een zee- of rivieroever; ook heeft de zware zandsteen trap vrij zeker meegewerkt tot deze verzakking.

Zooals van de meeste oude torens bestaat ook van de Oldehove eene legende, waarin o.a. verteld wordt dat de toren op ossenhuiden gebouwd is.

De schoone ontwikkeling en de zuivere oplossing der overgangen van de contreforten, werkt mede om de schoonheid van het geheel te verhoogen. Deze contreforten verdienen dan ook nadere beschouwing.

Op de hoogte der eerste verdieping zijn ze zoowel aan de buiten- als aan de binnenhoeken versierd met pilasters van natuursteen; deze zijn eerst vlak gehouden en meer naar boven keurig verdeeld door paneelwerk; ze eindigen in een pijnakel met hogels en bekroond met een kruisbloem. Tusschen de eerste en tweede verdieping zijn ze voorzien van een druiplijst, die den geheelen toren omgeeft, op de halve hoogte der tweede verdieping zijn ze in tweeën gedeeld door een zelfde lijst. Het onderste gedeelte der contreforten op deze verdieping is als paneelwerk behandeld, voorzien van rijkeorsch geprofileerde traceeringen, eindigende in een rijk versierde consôle van natuursteen, die zeer waarschijnlijk bestemd zou worden voor het dragen van een of ander heiligenbeeld.

Op de bovenste helft worden ze lichter en gaan ze van den vierhoekigen vorm op dien van een driehoek over.

Door twee kolommen van natuursteen, evenals de onderste pilasters versierd met pijnakel, hogels en kruisbloem, aangesloten op de driehoeks zijden wordt deze overgang gevormd.

Deze oplossing is zeer mooi en merkwaardig. De profileering van genoemde kolommen is echter met het oog op den grooteren afstand van den beschouwer veel forscher gehouden.

Aan den Noordkant van den toren zijn nog overblijfselen van een der balustrades. Ook dit steenhouwwerk munt uit door strakke lijnen en zuivere vormen. In 1612 waren deze fraaie balustrades die toen nog langs den bovenrand en omgang geplaatst waren, reeds met groote kosten hersteld. In 1698 toen de vernieuwing te moeilijk en te kostbaar was, werden ze weggenomen en vervangen door de tegenwoordige ijzeren leuning.

Het metselwerk vertoont evenals het steenhouwwerk strakke lijnen, dit is vooral merkbaar bij de grootsche profileering aan de dagzijde der nissen. De werklieden, die aan de uitvoering gewerkt hebben, hebben blij gegeven hun vak volkomen meester te zijn.

De benedenhal van den toren die oorspronkelijk bestemd was om als hoofdingang der kerk te dienen, iets wat blijkt uit de rijk bewerkte restanten der zandsteen poortomlijstingen aan de westzijde, zou met een net of stergewelf met geprofileerde zandsteen ribben worden overdekt. In de hoeken zijn de zware, gemetselde kolommen met basementen, banden en rijk beeldhouwd kapiteel, waarop de aanvangstukken der gewelfgraden, alles van zandsteen, nog aanwezig.

De poortopeningen zijn met het oog op het beletten van den doorgang en het versterken der muren in 1599 dichtgemetseld.

Aan de oostzijde is een kleine toegangspoort afgedekt door een boog, waarin een sluitsteen met het jaartal 1599. Dit wijst op de vulling der openingen. Tegelijkertijd werd op het plat van den toren de houten stelling geplaatst met een hoogen makelaar, waarop een windvaan met het wapen der stad versierd.

De tweede verdieping van den toren heeft evenals de eerste van binnen hoekkolommen met tusschenkolommen, echter van veel eenvoudiger geprofileerde kapiteelen en banden voorzien, die zouden gediend hebben tot het dragen van een nog hooger gewelf.

De derde verdieping is voor het grootste gedeelte gemaakt met het idee het bouwwerk met het aanwezige materiaal te voltooien, hier wordt constructie, materiaal en versiering veel minder.

De zandsteen rondboog als afsluiting der nissen van deze verdieping is er echter later aangebracht, zeer waarschijnlijk bij een der herstellingen van het bovenste gedeelte, na een vernietiging hiervan door brand. In 1684 den 24^{en} April werd hij namelijk door den bliksem getroffen en geraakte in brand. Den 20^{en} Juni 1739 ontstond er opnieuw brand in de kruin van den toren.

In 1749 werd dit hersteld en het oppervlak van de kruin met steenen en kalk bevoerd. In 1788 besteedde de stad de som van f 1645 ter verbetering der voornaamste gebreken en toen werd door een streng verbod het misbruik opgeheven dat sedert lang van den toren gemaakt was. Eekhof (beschrijving van de stad Leeuwarden) vermeldt n.l. dat op zon- en feestdagen de toren vrij toegankelijk was en dit leidde er toe dat door het groote bezoek er een massa koopwaren geveild werden en er zelfs op het plat de vedel werd gehoord en lustig op de maat dezer muziek gedanst werd.

In den toren zijn twee fraai bewerkte en kunstig geconstrueerde zandsteen poortjes; het eene geeft toegang tot den trap-toren en het andere van de trap tot den vloer der eerste verdieping. Het bovenste is een zeer moeilijk werkstuk en getuigt van de groote hoogte toenmaals door de steenhouwkunst bereikt.

De traptoren, waarin een wenteltrap, waarvan elke trede en middenboom uit een stuk gehouwen natuursteen bestaat, zou hebben doorgelopen tot aan den onderkant der torenspits. Men heeft hem nu laten liggen op de hoogte van den vloer der tweede verdieping.

In plaats van de spits die hem dan afgedekt zou hebben is hij nu afgedekt met een plat dak. Om den bovenkant van den toren te bereiken spaarde men voor het verdere gedeelte een trap in het muurwerk uit; deze trap is gemaakt van gemetselde treden.

De eerste en tweede verdieping van den toren zijn gemetseld van gele baksteen. Deze is omkleed met helderroode steen. De bovenste verdieping is opgemetseld van een samenraapsel van allerlei soort en kleur, alweer een bewijs voor de stelling dat men den torenbouw wilde beëindigen.

In den toren bevinden zich twee oude klokken, deze werden in 1633 en 1637 gegoten. De bestaande klokken werden in deze vergoten. De groote klok werd volgens het oude contract den 23 November 1633 aanbesteed aan Hans Falck, stadsklokkengieter „tot eene zwaarte van ruim 7000 ponden”. De kleine aan zijn opvolger Jacob Noteman; deze moet volgens het contract 4000 ponden zwaar zijn. Beide klokken zijn in Leeuwarden in de vroegere Parochiekerk van Nijehove gegoten, welke toen tot klokkengieterij diende.

Door den slechten toestand van den toren en van den houten klokkestoel werden de klokken sedert jaren niet meer geluid. In 1908 werd besloten dit fraaie monument te restaureren, het rijk gaf voor het behoud van den toren de helft der geraamde kosten, groot f 15.000.

Thans is men begonnen met de restauratie, de toren wordt o m. van een nieuwen ijzeren klokkestoel voorzien, zoodat binnenkort de beide klokken het wel en wee van Leeuwarden weer over den omtrek kunnen laten hooren. Ook worden in de muren gaten geboord voor eene doelmatige verankering, en de scheuren hersteld, zoodat als men den toren behoedt voor inwatern, en hem geregeld onderhoudt, hij weer eeuwen kan trotseeren.

G. J. VEENSTRA.

OSSEN VOOR KARREN.

OVER ONTGINNING EN OSSEN.

ZIJ die reizen in het buitenland hebben gemaakt, zooals naar Beieren of Hongarije, hebben de ossen zien werken. De meesten kennen deze forsche trekdieren van platen uit Zuid-Afrika of uit Deutsche berglanden en slechts weinigen hebben ze hier te lande bezig gezien aan het ploegen der heide of voor zwaar beladen karren en wagens.

Steeds wordt hun werk „schilderachtig” gevonden. Ze geven iets aparts-moois aan het landschap, iets van de „rust van het platteland”, waar stedelingen zoo vaak mee dwepen, zonder die te kennen of te begrijpen.

..De vierentwintig ossen voor een boerenwagen in de Kalahari!

Achter zit de „baas”, er naast loopt de zwarte jongen en de sjambok striemt den onwillige over de taai-lede en huid. Midden in de groote zandvlakten, de trage, gestadig-gaande ossen voor den reiswagen! De zekere, rustige voortgang over de wijde, nog niet geëxploreerde landen! De landen die juist ontwaakten in den morgennevel der beschaving, in het eerste glore van het modern verkeer en de industrie.

Straks zullen stoom en electriciteit de ossen vervangen, nu trekken zij nog, stappend, over de groote vlakten van zand, de diamant- en goudvelden en vooral de graanakkers der toekomst!

..Het antieke Deutsche stadje, met de burgruïne er boven. De poëzie van oude tradities wuift u tegen als gij moeizaam den steenigen bergweg opgaat.

Het zware landwerk op de glooiende akkers naast u. Een paar vaalroode ossen voor den ploeg! Achter hen de rijzige beukenbosschen — de zangen van wind die door de kronen

suizen! Het grijze, geploegde land en het dauwbedrupte onbewerkte groenland er naast!

Er omheen de omlijsting van wolkige luchten, het groene wuivende woud en de grijze grond!

Hier, bij het werk op de smalle, moeilijke wegen en op de kleine, glooiende akkers zijn de ossen niet te vervangen door stoom of electriciteit. Hier blijven ze den stoeren landarbeid leveren! En het is, of de menschen die daar wonen iets van die oude poëzie in zich behouden, iets in hun rustig, sterk gemoed dat wijst op zwaren arbeid die slechts met volharding en kracht verricht kan worden.

..In de groote, moerassige poesta's van Hongarije de ossen voor de lange wagens! Ossen met enorme geweiën en langbehaard. Vèr van het drukke verkeer, vèr van de onrust der moderne industrie!

..Maar ook in het kleine, lage land aan de zee liggen nog onafzienbare, niet gecultiveerde velden! Ook Nederland kan nog wijzen op meer dan een vierde gedeelte van zijn oppervlakte dat nog woest en ledig, verloren ligt.

Verre, naakte landen, troosteloos vergeten, armoedig door het slordig verzuim der menschen!

..Zwarte, sombere veenlanden in Drente, tusschen witte zandverstuivingen! Enkele machtige Hunnebedden die de een-tonigheid breken.

..Heuvelachtige, bruingroene vlakten op de Veluwe, gedurende enkele weken schitterend paars. Hier en daar slecht'e. dorre bosschen, wel gezond voor longzwakken, en wel „mooi” voor natuurliefhebbers maar toch onbruikbaar voor het volk dat voor een groot gedeelte smacht naar werk.

..Groote heidevelden met enkele blinkende vennen in Brabant! Zeer zeker hebben zij hunne bekoring, de groote zonnige vlakten, de eenzame velden!

Maar nóg schooner is de cultuur, is het levende werk van den mensch.

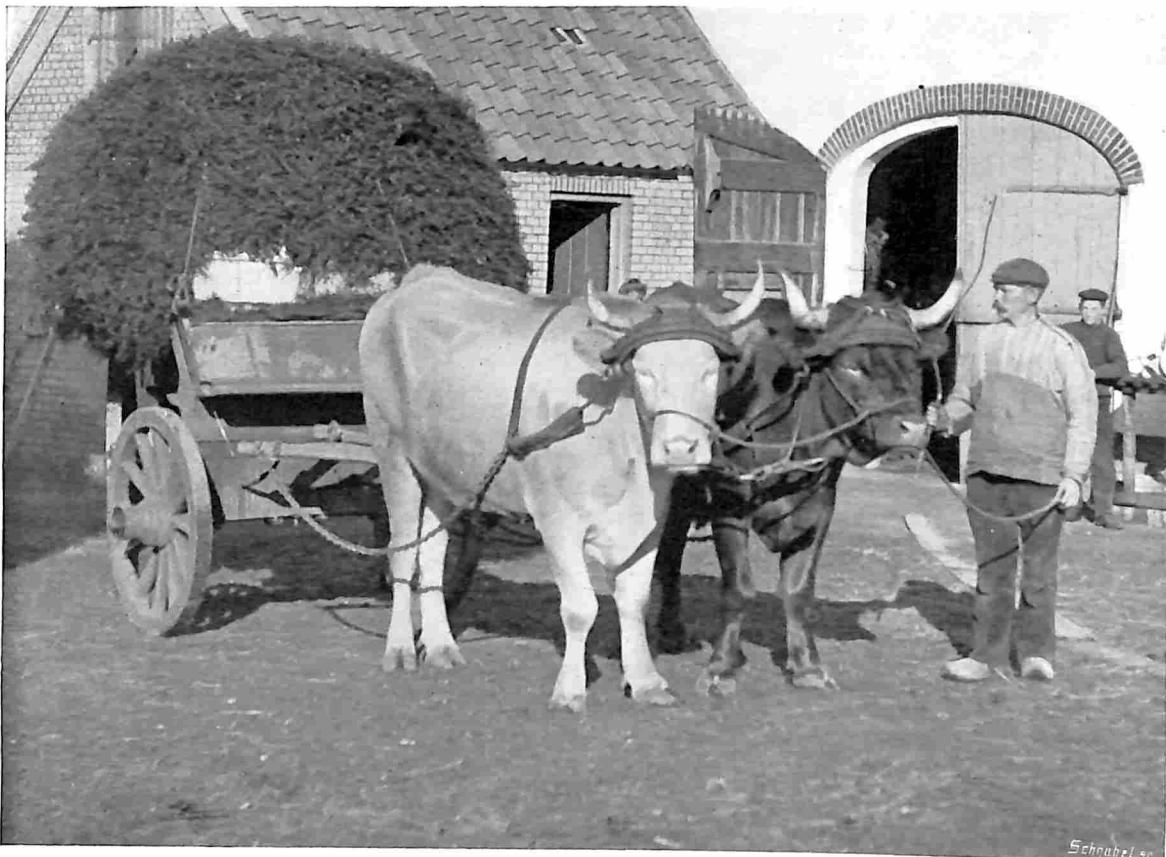
Het rijke schoon van golvende rogge, van gouden lupinenvelden, van grazige weiden met glimmend vee!

Wat is het toch dat den denkenden mensch noopt de schoone paarse heide te vergeten om geheel op te gaan in verrukking voor al het moois der ontginning?

Meermalen hoorde ik zeggen dat het „toch eigenlijk zonde” was van al die heiden, dat ze langzamerhand verdwenen!

Die dat denken, die dat gelooven, weten niet hoe mooi de ontginning is, het forsche werk op het land! Zij zien van de fiets of uit de auto het schitterend effect dat het groote paarse veld en de blauwe lucht tooveren, maar zij zien niet het schitterende werk dat straks op die velden gebeurt.

Ik geloof, zij moesten zien, op die heide, de schande van ons volk, dat zóóveel onbenut laat liggen!

OSSEN MET EEN WAGEN GROENVOER.

...Zie iets verder dan die kleurige schilderij, zie met nadenken iets verder!

En zie dan de plannen rijpen voor ontginning, het wikken en wegen, het onderzoek, de meting. Het werk van denkende hersens!

...Zie ook straks de ossen komen.

De sterke spieren volmachtig gespannen, trekken zij den enormen ploeg door de stijve aarde, die eeuwen aan eeuwen te slapen lag. Als een stille golf rolt de zwartbruine of grijze grond gestadig om, over de „schaar“.

De zes krachtige dieren die ook hier weder den eersten stap naar ontwikkeling zetten.

Is er iets schoone dan de stoere arbeid te velde?

Hoor het luide geroep van den drijver om de ossen in gang te houden. Zie den ploeger met het door de zon gebruide ge-laat, zie hem aan het zware werk.

De ruwboukige, geploegde velden die dampen doen opstijgen bij het ondergaan van de zon, als het werk is afgelopen.

Nu is de maagdelijke aarde bereid ter ontvingenis!

Op kalme herfst-dagen, als ragfijne draden gesponnen liggen over de zandige kluiten, komen de zaaiers van kunstmest. Zie de rij mannen gaan over het land met regelmatigen stap. Met krachtigen armzwaai strooien zij de stuivende kunstmest.

Zie een oogenblik iets verder, iets meer dan uwe oogen aanschouwen! Zie nu de aarde groeien en met dien grond de arbeiders leven van de exploratie der woeste velden!

En veel ander mooi werk, dat u een zegelied voor den arbeid, een vreugdelied door de ziel doet jubelen!

Straks de paarden in twee- of driespan voor de egge. Vochtige mist hangt over het land, of wel regenvlagen snellen gierend aan!

Dan de zaaiers van zaad in het zachte voorjaarsweer. Lange schaduwen over het land!

En de zegen der lupinenvel 'en die het bedekken als met een vorstelijke, gouden deken, gestippeld met groen. De heerlijke bloemen-geur op zonnearme zomerdagen, als de luchten van verrukking te dansen staan.

En al het afwisselende schoon van de vruchten op het veld!

En bovenal het werk op die velden!

De ossen die steeds voortgaan.

Daar waar de heide zich nog uitstrekt in maagdelijke ongereptheid, waar de scheper straks zijn schapen weidde tot een oogelust voor ieder, daar is de plaats waar de ossen het werk beginnen, en den grond bereiden voor nog rijker schoon!

's Winters als het werk te velde stil moet liggen door sneeuw of vorst, hebben de ossen ander werk. Zware met hout geladen wagens sleepen ze uit het bosch, allerlei transport waarvoor soms zelfs koudbloedpaarden niet deugen

Trouwe, krachtige helpers voor den ontginning, die voor hem het eerste, het moeilijkste en het zwaarste werk verrichten en bovendien trekdiere, die een schouwspel opleveren dat de aangebeden heide vergeten doet, die den zwaren, slapenden grond scheuren en aldus een kiembed bereiden voor nieuw leven en rijker productie.

...Doch ook in Nederland werd hun reeds een gedeelte van hun werk afgenomen en worden groote terreinen met stoom bewerkt.

De stoomploeg der Nederlandse Heidemaatschappij heeft reeds duizenden stedelingen op het veld gelokt en men heeft verwonderd gestaan over dit machtig werktuig dat als een schip over de deinende zee, maar nog zekerder, zijn weg vindt, men heeft in die machine bewonderd de zegepraal van het menselijk vernuft dat de grenzen van het „kunnen“ verwijdt! En velen hebben dat mooi gevonden!

Maar toch kan men de ossen niet missen. Voor kleinere terreinen gebruikt de Nederl. Heidemij, een dozijn zesspannen, verspreid over het geheele land! En op tal van groote bedrijven

TYPE VAN EEN GOEDEN WERKOS.

ook hebben zij niet van het tuig te lijden, hetgeen bij „schoftkussens“ en „hamen“ maar al te vaak het geval is.

De Eiffelter os verschilt in tal van opzichten van den Hollandschen, doch ik wil hierop niet verder ingaan. De technische man ziet die verschillen op de afbeeldingen en andere lezers zouden zich misschien weinig interesseeren voor zulke dingen.

Waar men over ossen spreekt denkt men aan ontginning en men houde het mij ten goede zoo ik daarom wellicht de ossen zelf te veel vergeten heb.

P. H. B.

DE LAATSTE BEVERS IN ONS LAND

SCHADE, aan jong houtgewas toeg bracht, gevoegd bij het begeerenswaardige bezit van beverbont, zijn wel de hoofdoorzaken, waardoor de bever eerlang overal op het Noordelijke halfrond der wereld zal zijn uitgeroeid. Rusland en Scandinavië bezitten nog enkele exemplaren, in Duitschland en Nederland zijn ze reeds lang verdwenen. De oevers van onze rivieren hebben de laatste bevers in hun rijkshout geherbergd hier, waar ze 200 jaren geleden reeds zeldzaam waren. De laatste bevers hielden zich op aan den Gelderschen IJssel; in 1757 schoot men er een bij het kasteel Middachten, in 1799 en 1801 de allerlaatste bij Deventer. Die van 1799 had zich een takkenhut gebouwd, waaraan een zware karvracht bouwmetaal verbruikt was.

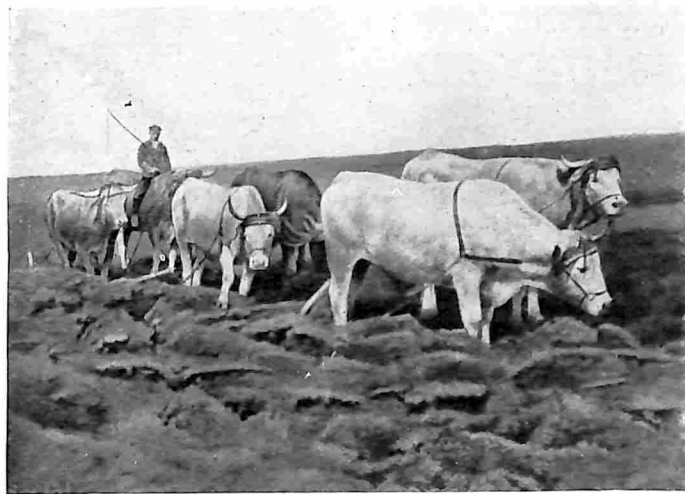
In 1742 werd te Gorinchem nog een beverpaar met zes jongen bemachtigd, terwijl een afzonderlijk levend exemplaar zich een zevental jaren in een rijkswaard aan de Maas bij Hedel wist te handhaven. Vermoedelijk waren deze bevers alle afkomstig van de vrij groote kolonies, welke in dien tijd nog aan de boorden der Lippe huisden en herwaarts den Rijn zijn komen afzakken. Op den Hedelschen bever van 1770 werd jarenlang jacht gemaakt, omdat het dier telkenjare veel jong rijkshout afknaagde; men vond soms een schuitvracht bijeen. Ook het te velde staande graan liet het niet ongemoeid.

In een aantekening van Martinet vonden we, dat de doodende kogel den bever trof, terwijl hij op een wilgenboom, welks top een el uit het water stak, lag te slapen.

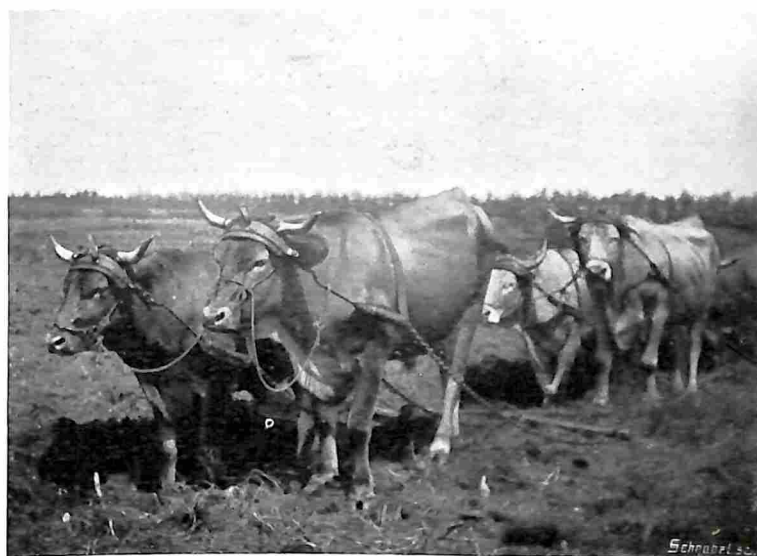
En verder: „De beroemde heelmeeester Van der Haar te 's-Hertogenbosch, bevond deszelfs lengte te zijn vier voeten, gerekend van de geele slag-tanden af tot het punt van den staart. Hij woog het dier, dat 40 ponden haalde, hebbende veel vets onder de huid, en twee beurzen met castoreum, of bevergeil, ieder zoo groot als een hoenderei, welk geneesmiddel, nog versch zijnde, zeer sterken reuk van zich gaf.

De gemelde heer zag ze in de schaal 4 oncen wegen: in de maag vond hij geen vischgraten, maar wel een groote menigte fijne schil van wilgenboomen. De romp is daarna opgezet, om in het kabinet des Erfstadhouders bij andere natuurlijke zeldzaamheden goed bewaard te worden“.

G.

OSSEN IN RUST AAN HET EIND VAN „DE VOOR“.

OSSEN VOOR DEN PLOEG.

Foto Aug. F. W. Vogt.

WAGENINGSCHER BERG.

ROND ORANJE-NASSAU-OORD.

ALS de lente langzamerhand tot zomer wordt, en de bloeiing van den midzomer al nader en nader komt met hare beloften eindelijk van warmte en schoonheid na de trieste en grauwe-melancholieke regendagen van den na-winter. Als het weer zonnig en heerlijk is, als nu, terwijl ik dit schrijf, 't groen nog frisch en de fijne blaadjes om de priëlen zich rondvlechten tot 'n vriendelijk bouwwerk van koelte en schaduw, dan komt zoo stil de lust, uit de stad en het rumoer wèg te trekken en buiten eens zoo van heel dichtbij het feesten van de natuur te gaan aanschouwen.

Het heerlijk dwalen daar buiten, door de bosschen zóo maar, buiten de paden, en het waden bijna, door de lage struiken, over perken van dicht warm in de zon te broeien liggend mos! Alles is dan even heerlijk, tot de ruwe stammen van de boomen toe, met hun verdroogde schors, met hun echte fijne, mooie formatie's, de prachtige geur van dennen, ook onder die blauwe trillende zomerlucht; en eindelijk, als we moe ter neder liggen in de hitte, na 'n lange wandeling, het naarstige gezoem van de duizenden insecten, 'n tremolo van blijheid in de gespannen stilte, onder 'n hoog loover dak, waarboven de zon als 'n

Foto Aug. F. W. Vogt.

BOSCHBESSEN ZOEKEN. KROONDOMEIN ORANJE-NASSAU-OORD.

gloeiende toorts te stralen staat...

Dat liggen dan achterover in de paarse hei, met de kleine fijne bloemen, en de lage groene struiken, wat hooger en soms ver dan, de hooge ruige heuvelen met de dennenbosschen blauw wazig onder het strakke hemelgewelf...!

Zoo is het ook aan den weg van Heelsum naar Oosterbeek, links, die diepe valleien, begrensd door de heuvels van de onafzienbare Veluwe; zoo ook aan den weg van Borculo naar Lochem, zoo van Apeldoorn naar Hoog-Soeren, zoo overal waar de natuur wat fantasie in haar scheppingen bracht, 'n fantasie, die wij menschen zoo noodig hebben, om aan de stugge concrete dingen van het leven van iederen dag, niet als aan een alleen heerschend dogma te gaan gelooven.

Wie vaak in de buurt van Wageningen gezwoven heeft, en er de boschpaden van Oranje-Nassau-Oord kent, wie de omstreken van de Duno en Doorwerth bij Oosterbeek bezocht heeft en het smalle voetpad bij het Hollandsche Rolandseck en den Italiaanschen weg op een zonnigen dag is afgedaald, te midden van de groene hellingen, in levendige terrein-golving; wie zich daar

eens alleen heeft bevonden, met niets dan de zon en den hemel en het alom overheerschende bosch en groen, die moet wel dan dien avond naar huis zijn teruggekeerd met 'n vaste overtuiging, dat de stad eigenlijk toch maar 'n noodzakelijk kwaad is, en geen stad zonder 'n „buiten-zijn” zou kunnen bestaan.

In de streek van het kroondomein Oranje-Nassau-Oord, waar groote lanen door dicht-groene bosschen breede banen snijden, daar is het 's zomers heerlijk rusten. Daar zijn de bosch-wegen nog zoo écht gebleven, zoo geheel en al buiten, zijn de lanen nog geen van stof-warreling benauwend Prado geworden. Daar is nog, onder veel meer, de stilte en de rust blijven wonen, die we voor onze vacantiédagen, voor ons zelf, noodig gelooven, om met voldoening op een paar dagen buiten-zijn terug te kunnen zien.

En gene opwekking zal dan wel noodig zijn om de menschen te overtuigen, dat buiten, tusschen de bosschen en de hei, de groote remedie is voor de gedwongen rusteloosheid van onzen tijd en we buiten vinden moeten de herstelling of de uitbreiding van de kracht, die in het stadsleven tot uiting komt, en die we noodig hebben om ook dáár te leven.

Zijn de beste bronnen, waaruit we die putten, niet de zon en de zomer, en moeten daarom de daarmee rijkst bedachte streken van ons vaderland niet als bedevaartplaatsen zijn, waarheen we onze schreden richten zoodra we kunnen?

TOM SCHILPEROORT.

Sieraden van Buitenkinderen.

TIS verwonderlijk zoo goed als buitenkinderen zich weten te vermaken en te versieren met de voorwerpen, die ze om zich heen voor het grijpen hebben. De zin voor opschik vooral is den mensch als ingeschapen; mooi-zijn is de leus, zelfs van de meest primitief levende en kinderlijke volken. Zuidzee-eilanders rijgen vischbeentjes of haaiantanden aan een snoer om er armbanden en halskettingen van te maken, en we hoorden van een stamhoofd aan de Afrikaansche kust, dat zich achter-eenvolgens versierd had met allerlei zaken, die af en toe aanspoelden, voorwerpen van andere beschaving.

't Goede gebruik ervan was hem onbekend, zoodat hij bijv. een korset om zijn eene been gebonden had, terwijl om den anderen

voetenkel een heerenmanchet prijkte; toch was hij er in eigen oogen mooi mee! Doch, terzake! In een artikel over den kastanjeboom in den vorigen jaargang van „Buiten” verklaarde de schrijfster niet te weten, wat al die Haagsche kleine jongens met de in November afvallende bladstengels van dien boom deden, welke ze bij hoopen verzamelden en elkander bevochten.

Wij wisten er in onze jeugd wel raad mee; we maakten van die paardepooten heel aardige brillen, die we parmantig op onzen neus zetten. Ook is zoo'n paardepoot met het zware ondereinde dat op een hoef lijkt en zijn naam aan den bladsteel geeft, een heel geschikt knodsje om elkaar mee over de vingers te slaan. We vroegen dan op zoo'n vriezigen Novembermorgen bij het spelen onder de kastanjeboomen aan een ongewijden makker leukweg: „Laat eens kijken, heb je ook zulke blauwe handen van de kou?” Argeloos toonde de bloed dan zijn vingers en kreeg er met een paardepoot een tik over, die lang natintelde in de verkleumde handen. De afgevallen helderbruine kastanjevruchten werden met een scherp punt doorboord, aangeregen en tot lange toomen verwerkt, waarmee we paardje speelden. 't Najaar levert meer van die buitenkansjes op voor de jeugd buiten. De meisjes rijgen met naald en draad de schitterend-oranje lijsterbessen tot een halssnoer en iedere jongen, die over een knipmes beschikt, kan wonderen verrichten met eikels. Zijn zusje krijgt een paar eikeloorbellen, zelf tooit hij zich met een neusring als een wilde; dagenlang loopt hij in den eikeltijd met een pijpje in zijn mond, bestaande uit een eikeldopje aan een steeltje; met zoo'n dopje tusschen de gekromde vingers geklemd weet hij er al blazend een schril gefluit uit te halen, dat paarden op hol doet slaan. Een bron van vermaak zijn ook de klitten, zoowel de kleine zaadbolletjes van het kleeftkruid den heldergroene overal aan vastplakkende loof, als de bloemen en zaadhoofdjes van de groote klit of kladde.

't Is ook wat een aardig gezicht om een deftig heer deftig den weg uit te zien stappen met achter op zijn zwarte jas een groene kleeftkruidbouquet, die zoo ongemerkt daartegen kon worden gegooid door de lieve jeugd. Van de kleine kleeftkruidballetjes borduurt men zich een erekruis op de borst, de groote klitten worden tot letters naast elkaar gehecht en triomfantelijk toont men u den eigen naam in groene klitten uitgedrukt.

De scherpe weerhaakjes aan de uiteinden van de tallooze omwindselblaadjes der klitbloemen haken zich zoo geducht vast, dat men moeite heeft zich ervan te bevrijden, waarom jongensplagen ze in de loshangende haren der meiskens werpen. Niet zonder au! roepen kunnen ze die weer kwijtraken. „Was sich liebt, das neckt sich!” niet waar?

Reeds vroeg in het voorjaar leveren de stengels der paardebloemen een aardige versiering. De bloemhoofdjes eraf getrokken, het dunne stengeleinde in de holte van het dikke gestoken en zoo vlecht men zich in een oogenblik een groene keten, drie-, vierdubbel over de borst geslingerd. Geen plattelandsburgemeester was ooit zoo trotsch op zijn ambtsketting als een kleine kleuter op zijn keten van paardebloemstengels. Wie het kaarsje van een paardebloem zonder te rusten in eens uitblazen kan wordt vast honderd jaar; zijn lange adem bewijst het. En wie de eventjes gespleten paardebloemsteel in het water gooit, ziet die als vanzelf in stukken splijten, welke zich in prachtige spiralen orollen.

De zomer brengt op elk meisjesoor een kersenpaar als oorbellen; geen mooier sieraad aan een meisjeskopje dan die glanzend roode vruchten, in kleur met de roode wangen van een buitenkind wedijverend. In het land waar biezen aan den slootkant groeien weet iedere jongen voor zichzelf een biezen muts te vlechten, benevens een biezen pijp om mee in zijn mond te loopen en een biezen zweep om op alles rondom hem los te slaan. De meisjes vlechten kransen overal; tusschen het graan leveren de korenbloemen prachtig materiaal daarvoor, elders zijn het margrietten, meizoentjes of klaverbloemen, waarvan de kransen gewonden worden. Ook eikeblaren, waarvan telkens het steeltje in 't midden van een volgend blad gestoken wordt, vormen een sierlijken tooi om een hoofddekseel. En ze weten het zoo, de kleine blondjes, dat b.v. de zachte kleurtjes der madeliefjes zoo goed staan om hun blanke voorhoofdjes en tegen de gouden haren! Anders deden ze 't immers niet. Waar is de tijd, dat de dochteren der Germanen zich op Johannesdag alle met een „jungfernkranz”, van zeven bloesoorten gevlochten, tooiden? Wie dat deed zou immers vast een jongeling aan haar zijde zien vóór

Foto Aug. F. W. Vogt.

KROONDOMEIN ORANJE-NASSAU-OORD.

't weer Sint Jan was! Welk stadskind heeft den moed zich met bloementooi aan het hoofd over straat te begeven? — en onderwiel loopen tal van Veluwsche pummeltjes allen met een wilde roos aan hun petten, de deerntjes dragen ze om haar hoeden geslingerd. In het bollenland zal menige jongen iederen morgen een der mooiste tulpen afplukken om die schuin op zijn pet te dragen; 'n fonkelend stuk kleur van cramoisie brilliant of zoo iets boven een zonverbrand jongensgezicht.

Niet enkel om zich te versieren dienen de veldproducten, — ook om zich een schrikwekkend aanzien te geven worden ze gebruikt. „Boschbessen kleuren een gezicht moorzwart, vooral als een stuk houtskool van een in 't bosch gestookt vuurtje nog mee komt helpen. De grootste pompoen uit onzen hof holden we uit en sneden er een gezicht in; dan werd er 's avonds een brandend kaarsje in geplaatst. We droegen dan het vurige mombakkes boven op ons hoofd, dat we met onze uitgetrokken jas gemaskeerd hielden en joegen zoo de kleine kinderen schreeuwend op de vlucht. Een strook van een chinaasappelschil werd tot een mond met tanden versneden, welke we voor onze eigen tandenrij plaatsten. Als we onze tong er door staken zag men iets ongemeen leelijks. En de groote dorens der rozenstruiken plakten we met de platte doornvoeten op neus en wangen tot onze eigen moeder haar hoofd bedenkelijk schudde over de toegetakelde gezichten van haar kroost. Er zijn nog tal van andere dingen, waarmee buitenkinderen zich mooi of leelijk maken; we noemden er uit ons geheugen enkele op hierboven. 't Mooist van al dat speelgoed is evenwel de gemeenzaamheid met het buitenleven, waarvan ze de ware kenteekenen zijn. Om een boom goed te kennen moet men erin zijn geklommen om er bloem of vrucht van te halen, en de bloemrijke, zonnige weiden uit het land der jeugd zijn voor zoo menigeen herinneringsoasen in den levenswoestijn.

G. DE GRAAF.

MIDDAG.

Heel stil, geen zuchtje. Over 't land
Staat zengend heete zonnebrand,

Wijl gras en bloemen, struik en boomen
Gedompeld zijn in diepe droomen.

Opflitsend tusschen bloem en knop
Heft plots een slang den spitsen kop,....

Blijft roerloos,.... Spiedend tuurt haar oog
De verte in, — of daar iets bewoog? —

Verbeelding was 't! Heel zachtken nigt
De slang en schuilt, de middag zwijgt.

't Bebloemde veld, in droom verloren,
Ligt vredig weder als tevoren.

G.

(Naar het Duitsch van PAUL BARSCH).

Foto J. J. D. de Graaf.

DE KAAP VAN VOLLENHOVE OF „DE VOORST”.

DE VOORST BIJ VOLLENHOVE.

TEN noorden van de uitmonding van het Zwolschediep, strekt zich in de Zuiderzee uit een landpunt van ongeveer 5 à 6 M. hoogte, bestaande uit diluviaal zand. Deze landpunt, de Kaap van Vollenhove of „de Voorst” genoemd, zet zich in het oosten van Ambt-Vollenhove voort als een hoog gelegen weg door de lagere landen. Ten oosten van deze kaap ligt een lager gelegen terrein van weinig uitgestrektheid dat door dijken naar de zijde van het Zwolschediep wordt omringd.

Het Zwolschediep vormt daar ter plaatse als het ware een inham van ± 300 H.A. en dankt ongetwijfeld zijn ontstaan aan de verwijding van de zeegaten en het binnenstromen van de Noordzee, waardoor het vroegere lage veenland is weggeslagen en de Zuiderzee werd gevormd. Nog beukt de zee voortdurend met kracht op „de Voorst”, die door haar diluviale vorming uit leem, zand en rolstenen, tegen deze aanvallen slechts gedeeltelijk weerstand heeft geboden en lang met steile helling, door den golfslag ontstaan, in zee is blijven vooruitsteken. De bodem van keien zet zich als een bank in de zee voort, door de schippers genoemd „het gesteente”. Deze bank door drijvende tonnen aangewezen, is bij lagen waterstand voor schepen zeer gevaarlijk.

Wegens de hoogte van „de Voorst” was hier de aanleg van een dijk onnoodig. De zee echter nu en dan hare krachten beproevende op dezen natuurlijke dijk, zou, na verloop van tijd vooral bij de zoo hevige Noord-Westerstormen, waarschijnlijk de geheele Voorst naar de diepte sleepen, ware het niet dat haar geweld werd beteugeld. Aan de Zuidzijde dezer hoogte, een eind in zee, staat n.l. een lange rij palen, die dient om de eerste kracht der

golven te breken. Tusschen de Voorst en het paalwerk, hebben zich door het zeewater, dat tusschen de palen doorstroomt, vruchtbare groengronden gevormd. Aan de West-zijde daarentegen is het paalwerk, door de kracht der golven grootendeels bezweken. Menige hectare vruchtbare grond is daar reeds weggeslagen, die door de rijen palen niet voldoende tegengehouden, door de hooge vloed een prooi der zee is geworden, terwijl deze in de plaats daarvan onvruchtbaar zeezand heeft achtergelaten.

Sinds onheuglijke tijden is daardoor het behoud der Voorst een punt van het hoogste belang geweest. Reeds uit de jaren 1613 en 1614 zijn er bewijzen voorhanden, dat de toenmalige landrentmeester van Vollenhove, als administrateur van de provinciale domeinen in het kwartier Vollenhove aan zijn superieuren, in deze Ridderschap en steden de Staten van Overijssel, het verzoek heeft gericht, dat er toch „eenige remedie mocht worden gebruikt tegen het afslaan van de Voorst door den stroom en het kwaad weder.” In 1698 geven Ridderschap en Steden een subsidie van f 2000 voor het maken van „twee palen hoofden van 15 en 13 roeden lengte aan de Noordzijde van de Voorst, het slepen en met tuinen — d.i. met lagen gevlochten rijswijk — beleggen van het daaraan volgend hoge klift.” In 1702 verzochten de ingelanden van Vollenhove weder, „een goede subsidie” en wijzen er op dat door het wegspoelen van de Voorst het Zwartewater begon op te drogen en daardoor geheel „innavigabel” zou kunnen worden. 1708 tot 1710 waren andermaal jaren van staatszorgen te dezen opzichte, terwijl dit met zeer korte tusschenpoozen zoo voortduurde tot 1795.

Het onderhoud der Voorst was alzoo gedurende de 18e eeuw en inzonderheid tot 1738 een bron van voortdurende kwestieën tusschen Ridderschap en Steden van Overijssel ter eener zijde en de ingelanden van de Voorst ter andere zijde. Ridderschap en Steden, als vertegenwoordigende de kwartieren Salland, Twenthe en Vollenhove ondervonden bij de vertegenwoordigers dezer verschillende kwartieren steeds moeilijkheden voor het verkrijgen der zeer hoge sommen voor het onderhoud van dit kleine plekje van „de Voorst”, vooral in de eerste tijden na den Successie oorlog, toen Overijssel evenals de andere provinciën in enorme financiële moeilijkheden was gekomen. De ingelanden van „de Voorst” daarentegen bevonden zich, omdat die hoogte in 1737 reeds tot eenige weinige morgen was verminderd, buiten staat, telkens terugkerende kunstwerken te bekostigen en te onderhouden.

Toch was de kwestie voor den Staat van het grootste belang, beteugeling der af-

Foto J. J. D. de Graaf.

DE VOORST BIJ VOLLENHOVE.

spoeling van de Voorst was met het oog op de bevaarbaarheid van het Zwartewater, een zaak van het hoogste gewicht. En het is dan ook voorzeker deze reden, waarom de provincie in de jaren 1740 en 1741 het besluit nam kostbare maatregelen te nemen tot behoud van „de Voorst”. De bestekken dezer werken zijn nog bewaard gebleven.

Na 1795 kwam mede onder het daarop volgend bewind van Napoleon een meer afdoend en wettelijk geregeld onderhoud van deze kustwerken tot stand. Niettegenstaande al deze bemoeiingen van Regeeringswege bleken ook gedurende de 19^e eeuw de maatregelen tot het behoud der Voorst niet volkomen aan het doel te beantwoorden en had men nog bij voortdurend groot verlies van grond te betreuren. Enkele jaren geleden werden dientengevolge meer afdoende maatregelen getroffen en werd de Westzijde van „de Voorst” voorzien van een basaltglooïing, terwijl ter voorkoming van verdieping langs den voet der glooïing vijf met basalt bekleede hoofden werden gemaakt. De kosten van dit belangrijke werk bedroegen f 72,956.27.

Is nu echter door het aanbrengen dezer basaltglooïing een mooi stukje natuur verloren gegaan, het behoud van den grond en de daarmee gepaard gaande belangen der eigenaren rechtvaardigen dit verlies ten volle, en nog heden is „de Voorst” alleszins een bezoek waard. Het gezicht van daar op Schokland, Kraggenburg en de kusten bij Kampen in het verschieft loont dit bezoek ruimschoots. Tegelijk kan hiermede als vanzelf een bezoek aan het stadje Vollenhove met zijn prachtige omgeving, eertijds de luthof der Utrechtsche bisschoppen en stad der havezaten gepaard gaan. Al zijn dan ook de vroegere adellijke kasteelen als Tweekuilenhuizen, Nijerwal, Oldenhof, Oldhuis, Rhemenshuizen, de Rollocate, Old-Ruitenborg, door zijn fraai bosch en prachtige omgeving, waarin nog een overblijfsel van de bouwvallen van het voormalige kasteel Tautenburg, mede een bezoek overwaard.

J. GEESINK.

TRANSVAAL EN DE TRANSVALERS.

WANNEER men van Kaapstad af, Johannesburg nader, passeert men allereerst ettellen tientallen goudmijnen, hoog oplopende machines en daaromheen groote grauwe hoopen opgeworpen aarde, net mierenhoopen waar dag en nacht duizenden onafgebroken de aarde doorwroeten.

Dan volgen lange rijen huizen, eenigszins den indruk gevend van Amsterdam wanneer men onze hoofdstad van af Haarlem binnenkomt, en eindelijk het centrum der stad. Groote majestueuze gebouwen, sommige van 8, 9 verdiepingen, meest kantoorgebouwen, of reusachtige magazijnen met hooge torens en breede spiegelruiten, een stad die wat gebouwen betreft met iedere Europeesche stad van 100.000 inwoners kan wedijveren. Het eenige verschil dat ge al dadelijk opmerkt is de afwezigheid van kerken en kerktorens, een treffend teeken van den geest der stad.

Al deze mijnwerken en gebouwen en breede winkelstraten beschouwend, zou men denken dat dit het werk is van honderden jaren, waar geslacht op geslacht aan gearbeid heeft. En toch, minder dan een kwart eeuw geleden bestond van dit alles niets, waar nu al deze steenblokken staan, zag men slechts heide, zoover het oog reikte. En nog een halve eeuw teruggaande, was de geheele Transvaal een onbekende vlakte waar slechts eenige negerstammen huisden. Het was namelijk in 1835 dat de eerste Voortrekkers een aanvang namen met wat later bekend werd als De Groote Trek onder Piet Retief. De grootste moeilijkheden, die deze eerste Transvalers hadden te overwinnen, bestonden in den strijd tegen de verschillende inlandsche stammen. Wanneer men een beschrijving leest van die eerste jaren, verwondert men zich hoe een handjevol Boeren zegevierend zich door al de worstelingen hebben weten heen te slaan en niet zijn ondergegaan tegenover een zoo groote overmacht. Hun allereerste werk was een stad te stichten, Potchefstroom, de stad, die hun voor een halve eeuw tot hoofdstad zou dienen, totdat het noordelijker Pretoria tot bloei kwam en het groene landelijke stadje overvleugelde.

De geschiedenis van dit rijke land met zijn dappere bevolking is van te algemeene bekendheid om de verschillende gebeurtenissen hier nogmaals te vermelden.

Liever willen we de Transvalers eens nabij beschouwen in hun dagelijksch leven, hun arbeid en uitspanning, in de stad en op het land.

Voor al dit laatste verschil is een eigenaardigheid in den Transvaalschen volksaard, welke tot op den huidigen dag is blijven bestaan, namelijk de groote strijd tusschen stad en land. Eenige eigenaardige bijzonderheden hieromtrent vinden we in een boek over de Transvaal van den Heer Carl Jeppe, een advocaat te Pretoria gedurende de Z. A. R.

De boer op het platteland had een ingewortelden afkeer van alles wat steedsch was en wederkeerig gevoelde de stedeling zich in beschaving en ontwikkeling ver verheven boven den plattelander. Slechts viermaal per jaar ontmoetten de twee partijen elkaar en dat was wanneer de Boeren naar stad trokken

TRANSVAAL.

DE DELAGOA-BAY-SPOORWEG TE WATERVAL-BOVEN.

voor het Nachtmal, dat iedere drie maanden plaats vond.

Dan kwamen zij in hun groote ossenwagens met vrouw en kinderen van hun boerderij af; de wagens werden in lange rijen op het marktplein gezet en het plein in een groot kamp herschapen. Hier bleven zij eenige dagen, en de godsdienstige plechtigheid was lang niet de eenige aantrekkingskracht die hen daar te zamen bracht. De Boer nam deze gelegenheid te baat om in de stad zijn inkoop te doen, en zijn producten te verkoopen. Moeder de vrouw ging uit „gezelschen” bij haar vriendinnen en de jongere leden der familie lieten geen tijd voorbijgaan, hechte vriendschapsbanden aan te knopen, want gedurende het Nachtmal moesten zij gebruik maken van de gelegenheden die hun op hun eenzame boerderij niet werden geschonken.

De Transvaalsche stedelingen daarentegen brachten hun tijd heel anders door. En als we spreken van de steden uit den tijd der Republiek, moet men niet denken aan de huizenrijen en winkelstraten van Johannesburg of Pretoria, in den tegenwoordigen tijd; Pretoria, toenmaals de voornaamste stad, bestond uit slechts een 300 tal huizen, alle van één verdieping.

Maar al was het klein van omvang, Pretoria was een der liefelijkste steden die men zich kan denken. „Rozenstad” was de bijnaam dien men het in die dagen gaf en waar het volle recht op had. De geheele stad was als het ware bedolven onder een kleed van deze geurigste aller bloemen, want iedere haag was een rozenhaag, iedere veranda, iedere muur met rozen overdekt. Bij elk huis behoorde een groote tuin met overvloed van fruit en met welige teelt van allerlei groenten. Geen groenteboer hoefde er in die dagen aan te denken zijn beroep in Pretoria te gaan uitoefenen, want iedere inwoner der Rozenstad vond schaduw onder zijn eigen vruchtboomen.

Een flinke beek stroomde langs elke straat, indien men het straat kon noemen want het bestond uit een lange strook gras, twintig tot dertig meter breed, waar een smal pad „de straat” doorheenliep. In de geheele stad heerschte steeds diepe stilte.

Zooals men ziet, een nederige, bescheiden plaats, toonbeeld van de levenswijze der bevolking. Rassenhaat, coteries, begeerte naar rijkdom of maatschappelijke onderscheiding, waren in dat idyllisch tijdperk onbekend. Terecht kon men de Pretorianen uit die dagen een groote familie noemen. En de beschrijving die we hier geven van Pretoria, de grootste der Transvaalsche dorpen, geldt voor Potchefstroom en andere groote plaatsen evenzeer. Schouwburgen of andere publieke vermakelijkheden bestonden er niet, dus moest men zichzelf bezighouden. Een van de meest geliefkoosde uitspanningen was een picnic naar de Bron of naar den Wonderboom, iedereen werd uitgenoodigd en ieder droeg het zijne bij. Het dorp was als uitgestorven wanneer zoo'n feestelijkheid plaats vond. Het begon met een alge-

meenen uittocht kort na zonsopgang en eindigde met een bal des avonds laat.

Toch had Pretoria ook andere uitspanningen. Zoo was er dagelijks zitting van het Hof van den Landdrost, welke eervolle betrekking 'n veertig jaar geleden door een gewezen metselaar bekleed werd. Ofschoon hij met ferme hand misdaden tot een minimum wist te beperken, toch gebeurde het zoo nu en dan dat de politie de hand legde op den een of anderen onverlaat die op verboden grond wandelde of in het holst van den nacht een kippenhok trachtte te plunderen. En als dan de booswicht werd overgebracht naar de plaatselijke gevangenis, die het centrum der stad versierde, genoten de toeschouwers als ware het de beste tooneelvoorstelling.

Verder was er de jaarlijksche zitting van den Volksraad. De plattelander bemoeide zich met politiek niet. Hij wist, dat bij Oom Paul en zijn vertrouwelingen het bestuur in veilige handen was. Maar de bewoners der hoofdstad stelden groot belang in de zitting van het Parlement.

Al hadden de Boeren enkele eigenaardigheden die verschilden naarmate zij tot de stad of het land behoorden, dat waren slechts oppervlakkige verschillen, in diepe karaktertrekken waren ze gelijk. Eén hoedanigheid van den Boer uit dien ouden tijd was zijn onbepaalde gastvrijheid. Ieder die wou komen logeeren was welkom, het werd beschouwd als iets dat vanzelf sprak, ieder kon een bed voor zich en stalling voor zijn paard krijgen en geld werd er nooit voor aangenomen.

Natuurlijk is dat in den tegenwoordigen tijd veel veranderd. Men kon moeilijk verwachten dat een Boer open huis zou houden toen de vreemdelingen bij honderdtallen kwamen opdagen, maar zelfs op den huidigen dag is de Zuid-Afrikaansche gastvrijheid bekend, heeft men het eenmaal ondervonden dan zal men het niet licht vergeten.

Een tweede gunstige karaktertrek was de edelmoedigheid waarmede de Boeren hun armere naasten hielpen, een deugd waarin zij misschien door geen ander volk werden overtroffen. Dat de Boer een goed echtgenoot en huisvader was en is weet een ieder. Misschien is de oorzaak gelegen in het feit dat hij jong trouwt, jong trouwen en dikwijls trouwen is een geliefkoosde gewoonte, den Boer eigen. Het is niets bijzonders een echtpaar te ontmoeten die elk drie of vier levensgezellen en gezellinnen naar het graf hebben zien gaan. Maar daar staat tegenover, dat men dikwijls een gelukkig gehuwd paar aantreft, tezamen nauwelijks dertig jaar oud.

Maar het hoofdkenmerk in het karakter van den Boer, een kenmerk waarvan hij voor de geheele wereld het bewijs heeft geleverd en waardoor hij voor zich de achting van de geheele wereld heeft afgedwongen, is zijn hardnekkige, ontembare zucht naar vrijheid en onafhankelijkheid, welke hij ongetwijfeld verschuldigd is aan zijn Hollandsche voorvaders.

En aan die voorouders, die tachtig jaren lang voor hun vrijheid vochten, heeft deze Transvaalsche nakomeling zich niet onwaardig betoond. In den laatsten oorlog mocht hij niet, zooals zijn voorvaders, de overwinning behalen maar toch, bij het einde van den strijd was hij met evenveel roem en eer overdekt als ware hij zegevierend uit het strijdperk getreden. J. DEKKER.

GROENTETEELT.

KARDOEN.

EEN nog lang niet algemeen bekende grootheid onder de planten, die onze groentetuinen vullen, is voorzeker wel de kardoen, door sommigen ook wel kardons genoemd. Het minst nog wel bekend bij warmoeziers van beroep, veel meer daarentegen aangetroffen op buitenplaatsen,

GEZICHT TE WITPOORTJE, BIJ KRUGERSDORP.

waar deze sierlijke plant reeds jaren lang gekweekt wordt om in het najaar de oogst, bestaande uit de gebleekte bladstelen, te geven. Een „grootheid” onder de planten van de groentetuinen is de kardoen stellig, ja, zelfs op het grasperk. in het gazon zou ze een goed figuur slaan in vergelijking met andere sierplanten als b.v. de Ricinus of wonderboom, de verschillende groote siergrassen als Gynarium of 't Pampagras of de bonte Mais, Zea japonica, of de Canna. Bij voldoende vocht en voedsel breidt deze plant zich sterk uit en kan ze zelfs een paar meter in middellijn worden; de prachtig ingesneden bladen buigen zich elegant naar alle zijden, zoodat van de bladstelen weinig meer te zien is en één enkele plant kan zoo tevens een prachtig effect maken door haar schitterend lichte bladen, vrijstaande in het gazon of tegen een donkeren achtergrond.

De plant behoort tot de samengesteldbloemige of Compositae en vertoont zeer veel verwantschap met de Artisjok, die tot dezelfde familie behoort, zelfs tot hetzelfde geslacht, n.l. Cynara. Heel vaak wordt de kardoen dan ook als Artisjok betiteld, een plant, die tenminste wat meer wordt aangetroffen; het verschil is echter spoedig te zien doordat de kardoen een veel lichtere tint der bladen heeft en veel forscher wordt. De overeenkomst is echter zeer groot, of-

schoon men ook nog hierin een groot onderscheid kan zien, dat de kardoen, bij goede cultuur althans, geen zaadstengel maakt, terwijl de Artisjok juist om het bloemhoofdje geteeld wordt en zich dus met één of meer bloemstengels tooit.

In de cultuur treft men verschillende kweekwijzen aan; de plant vormt eerst het tweede jaar haar bloemstengel en wordt dus als éénjarige plant steeds uit zaad geteeld. Bij dit zaaien nu wordt verschil gemaakt. Enkelen zaaien heel vroeg n.l. eind Februari of begin Maart op een warme bak, anderen zaaien wat later en iets koeler en ook wordt buiten op de bestemde plaats zelf uitgezaaid. Bij de vroege zaaing moeten de plantjes de eerste tijd natuurlijk in potjes gehouden worden om, na voldoende aan het weer gehard te zijn door veel luchten van de bak, buiten uitgeplant te worden in 't begin van Mei. Onder deze planten treft men echter dit eerste jaar wel zoogenaamde „schieters” aan, planten die een zaadstengel vormen, waardoor de plant als zoodanig begrijpelijkerwijze achteruitgaat; vooral op schrale gronden zal men dit verschijnsel veel aantreffen. Daarom verkiezen anderen de latere zaaing ter plaatse, ofschoon het gevaar van doorschieten zeer sterk vermindert wanneer de planten niet al te lang in de potjes, dikwijls te kleine potjes, gehouden worden, waardoor de groei een tijdje geremd en het latere doorschieten in de hand gewerkt wordt en door goede en diep omgewerkte grond te kiezen. Aangezien de planten tamelijk fors worden, dient de onderlinge afstand ook ruim genomen, echter zóó, dat de bladen wat tegen elkaar moeten opgroeien waardoor men in de nazomer gemakkelijker iedere plant op kan binden en men gedurende de teelt niet te veel ruimte verliest. Groote oppervlakten verbouwt men echter in den regel van dit gewas bij ons te lande nog niet. De afstand wordt genomen van $\frac{3}{4}$ tot 1 Meter, zoowel bij het uitplanten als bij het uitzaaien. In dit laatste geval worden eenige zaden bij elkaar in een potje gezaaid waarvan dan later de beste behouden blijven. Van Mei af tot Augustus kan de groote tusschenruimte nog voor allerlei gewassen, als sla, radijs en andere groenten benut worden, daarna is alles overgroeid en houdt men de bodem alleen nog zuiver van onkruid. De onderste buitenbladen breken nog al licht of sterven in; in zoo'n geval snijdt men deze resten af inplaats van ze af te rukken, omdat de sappige stengelvoet anders te veel kans geeft op inrotten, welk verschijnsel ook wel kanker genoemd wordt.

Vanaf September—October wordt met het z.g. bleeken begonnen. De bladeren worden dan samengebonden en met stroo omhuld,

Foto Aug. F. W. Vogt.

KARDOEN OF KARDONS.

De ondereinden van het stroo en dus de voet van de plant worden nog met grond afgedekt, zoodat een flinke heuvel rondom de plant is ontstaan; bovenaan steken te toppen der bladen nog uit. Dit werkje moet na eenig droog weer geschieden om te voorkomen, dat de bladen binnen in het omhulsel rotte plekjes krijgen, die ook op de zachte, voor besmetting vatbare, bladstelen bruine rottige plekjes kunnen veroorzaken. Na een 14 dagen, bij kouder wordend weer wat langer, zijn de planten goed om geoogst te worden en de gebleekte bladstelen verhuizen naar de keuken.

Komt de vorst opzetten dan zijn de planten met een kluit op te nemen en op een vorstvrije plaats verder tot gebruik te bewaren; ook onder tabletten in de kas zijn de planten best te bewaren.

Zooals reeds gemeld, wordt de teelt van kardoens nog weinig in ons land gedreven, toch kan gewezen worden op eene, in de laatste jaren vooral, grootere uitbreiding en wel in de omgeving van Maastricht, waar de gangen van de St. Pieterberg met hun regelmatige temperatuur en lichtafsluiting een mooie gelegenheid bieden om de kardoensplanten te bleeken, zonder hieraan veel moeite en kosten te moeten besteden.

Onze foto toont eenige opgebonden planten met hunne breede bladstelen, zwaar genoeg ontwikkeld en gereed om ingehuld en gebleekt te worden.

C. S.

Een Duitscher over Nederlandsche Vogelbescherming.

Lernet erst die Vögel kennen wenn Ihr sie richtig beschützen wollt. LIEBE.

HET volgende artikeltje van de hand van een bekend Duitsch ornitholoog, Otto Leege, vond ik in de Februari-aflevering der „Ornithologische Monatschrift” 1910. Ieder, die zich voor onze vogelwereld interesseert, zal ongetwijfeld ook belang stellen in hetgeen een buitenlander er over schrijft.

„In de maand October van het vorige jaar (1909) bezocht ik verschillende Hollandsche steden, waarbij vooral de kunstschaten van de musea mijn doel waren. Zoo kwam ik ook in de residentie den Haag, slenterde door de straten, en bleef ten slotte staan voor den winkel van een poelier, om de uitstalling voor het raam te bezichtigen. Behalve talrijke watervogels zag ik er ook lange rijen van kleinere vogels, en tot mijn groot verdriet moest ik waarnemen, dat ook heden de zoo te laken vogelvangst, zooals hij eeuwenlang in Holland plaats vond, nog niet opgehouden heeft. Ik telde niet minder dan 24 rijen, die elk uit een dozijn vogels bestond, en dat waren hoofdzakelijk vinken, kepen, groenvinken, bergvinken, en ringmusschen. En hoeveel van deze „waar” mag er nog wel in den winkel geweest zijn! De talrijke vogeltroepen van het kustgebied bezorgen, tijdens den trektijd, het land ontzettend groote massa's van dezen kost. De mannetjes van de soorten, „die zingen kunnen”, komen in een kooi

terecht, en de wijfjes draait men den hals om, en zij worden aan den demon Maag geofferd. Vele stemmen hebben bij ons broedervolk al gesproken tegen dezen vogelmoord, doch zij klinken te vergeefs, het kwaad is, evenals bij de Zuidelijke volken zóó diep geworteld, dat het niet uit te roeien schijnt.

Naar het voorbeeld van Duitschland, Zwitserland, Zweden en Engeland, is er onlangs in Holland een vereeniging onder voorzitterschap van Dr. J. Th. Oudemans te Amsterdam opgericht: „de Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland”. Deze vereeniging heeft ten doel groote en kleine stukken land in de vrije natuur in hunnen toestand te laten. In verbinding met de „Nederl. Vereeniging tot Bescherming van Vogels”, is zij vooral sterk voor de vogelbescherming. In een kort tijdsverloop traden er reeds meer dan 1000 mannelijke en vrouwelijke leden toe, in de hoop, dat de Regeering spoedig zelf de zorg voor de Natuurmonumenten op zich zal nemen. Een der beroemdste vogelbroedgebieden is „De Bol” in den polder Het Noorden op Texel, dat door mij reeds vroeger werd beschreven 1). Jammer, dat dit dorado zoo sterk achteruit gaat. Er zijn nog boeren op Texel, die hunne kalveren en varkens met bebroede zeevogeleieren voederen, welke zij in verboden tijd bij emmers van het land halen. De vereeniging heeft den eigenaars van dit gebied gevraagd, het eieren-wegnemen zooveel mogelijk tegen te gaan. Verder heeft zij in de laatste jaren op Texel een + 400 H.A. groot terrein verkregen van het Staatsboschbeheer, en laat het op hare kosten bewaken. Dit gebied bestaat uit vogelrijke duinen, strandweiden, strand en drie groote zoetwaterplassen. Reeds in het eerste jaar was de uitslag zeer gunstig, en zoo zal, naar wij hopen, voor het land een natuurmonument bewaard blijven, dat van vroegere tijden af reeds beroemd was om zijn ornithologische, botanische en entomologische merkwaardigheden.

Een commissie uit deze vereeniging zond een adres aan den Minister van Landbouw, met het gevolg, dat op 18 Juli 1908 alle meeuwen- en zeezwaluwsoorten, alsook de spreeuw, beschermd werden verklaard. Van de massa-moorden kan men zich eenigszins een voorstelling maken, als men bedenkt, dat alleen op het eiland Vlieland op één dag in den broedtijd 1200 oude zeezwaluwen, en eenige dagen vroeger zelfs 1600 van booten uit geschoten werden. De huiden werden verkocht in Engeland, dat 3½ stuiver voor het stuk betaalt. Zij worden voor hoedversiering gebruikt. Moet men zich dan nog verwonderen, dat de vroeger zoo rijke terreinen thans verlaten zijn?

De gewichtigste aankoop der vereeniging is ongetwijfeld die van het Naardermeer, ten Zuiden van de Zuiderzee, „damit es der Nachwelt überliefert wird als ein Heiligtum für Flora und Fauna, und als ausgesonderte Stätte für wissenschaftliche Untersuchungen.” De purper-reiger nestelt hier nog in groot aantal, evenals de lepelaar, de zwartkopmeeuw, en vele andere soorten, die op andere plaatsen verloren dreigen te gaan; van de kleine zangvogels noem ik nog als bijzonderheid het mooie baardmannetje.

1) Leege — Ein Besuch bei den Brutvögeln der niederländischen Nordseeinseln. Ornith. Monatschrift 1907 (ook vertaald, door Thijsse: Verslagen en mededeelingen der Nederlandsche Ornithologische Vereeniging).

Wij hopen, dat het de vereeniging gelukken mag, nog meer terreinen te reserveeren voor het goede doel, en van harte wenschen wij haar de beste resultaten. Een afdoende verbetering hopen de Nederlandsche vogelvrienden te vinden in een nieuwe wet tot bescherming van vogels, die echter misschien nog lang op zich zal laten wachten." W.

DE WONDERBOOM.

DE Wonderboom, *Ricinus communis*, behoort ongetwijfeld tot een onzer fraaiste tuinplanten. Zij maakt somtijds bladeren, die meer dan $\frac{1}{2}$ M. doorsnede hebben. Deze zijn straalnervig, dus hebben zij meerdere hoofdnerfven, die uit één punt aan de voeten ontspruiten, en als stralen naar de bladranden toe-loopen. Deze bladranden nu zijn diep ingesneden en vormen zoodoende een aantal groote lobben, waardoor de bladeren een sierlijk voorkomen verkrijgen. Daarbij komt, dat er zeer mooie verscheidenheden van gewonnen zijn, nu eens met zeer groote, glanzend groene bladeren, zooals de *Ricinus zambariensis*, dan weder met donkerroode bladeren en bijna zwarte stengels, zooals de *Ricinus Gibsonii*. Het best doet men de Ricinuszaden in April, hetzij in een warme kas, hetzij in een bak te zaaien. Zij kiemen hier vrij snel, doch men moet toezien, dat de zaadlobben goed door het vlies, dat binnen in de zaadhuid zit, heen dringen. Dit vlies wil wel eens taai zijn en niet loslaten, waardoor de kiemplanten licht misvormen. Zoodra zij één blad gevormd hebben, worden zij in potten van ± 10 cM. wijdte opgepot en aanvankelijk onder glas gehouden, langzamerhand worden zij dan afgehard en kunnen half Mei, wanneer geen nachtvorsten meer te vreezen zijn, buiten uitgeplant worden. Zet men ze nu op een eenigszins beschutte, warme plek en wordt de aarde, waar men ze in plant, goed voorbereid, dan zullen zij zich zeer snel ontwikkelen. In den loop van den zomer vormen zij dan planten, die bijna 2 M. hoog worden, de stengels worden meer dan 4 cM. dik en zijn bezet met de prachtige, groote bladeren. Het is dan een sierplant van den allereersten rang. De eerste nachtvorst echter maakt somtijds plotseling een eind aan haar bestaan.

Als sierplant wordt de Wonderboom altijd als éénjarige plant gekweekt; toch is zij dit geenszins en is het een houtachtig gewas. Zij wordt voornamelijk gekweekt in warmere landen en ook op Java is zij vrij algemeen in kultuur. Vooral op tamelijk vochtige gronden, die rijk zijn aan phosphorzuur, groeit zij zeer goed.

In het groot wordt deze plant natuurlijk niet als sierplant gekweekt, doch voornamelijk om de olie, die uit de zaden geperst wordt, en als wonder- of castorolie een zeer bekend, zeer nuttig, doch een niet bijzonder geliefd geneesmiddel is.

De vruchten rijpen gewoonlijk zeer ongelijk, waarom het noodig is de planten iedere week na te zien. Laat men ze enkele dagen in de zon liggen, dan springen zij open en de zaden vallen er uit, die dan door wannen worden gezuiverd. Ze kunnen nu warm of koud geperst worden. De wonderolie, die koud geperst werd, is de beste, zij heeft een veel minder onaangename reuk of smaak dan die, welke warm werd uitgeperst, zij is dan dikvloeïend, doorzichtig en kleurloos of lichtgeel met een soortgelijk gewicht van 0,96. Reeds bij 30° stolt zij tot een doorzichtige, gele massa. Wordt deze olie eenigen tijd aan de lucht blootgesteld, dan wordt zij ranzig en zeer onaangenaam van smaak.

Voor geneeskundig gebruik wordt dan ook voornamelijk koud geperste Castorolie gebruikt. Gewoonlijk wordt zij eerst nog met water vermengd en gekookt, waardoor de onreinheden aan de oppervlakte komen en afgeschept kunnen worden. Na deze bewerking wordt zij nog in de zon gebleekt. Velen, die onze Ricinusplant als siergewas kennen, weten niet, dat zij in het groot gekweekt zoo'n nuttig product oplevert. E. TH. W.

OOK EEN KONING.

WIE niet sterk is, moet slim zijn. Dit leert ons de larve van den vrij zeldzaam voorkomenden Myrmeleon formicarius en den meer bekenden Myrmeleon formicaleon, twee Netvleugeligen, in gedaante overeenkomende met de bekende Waterjuffers.

De larve, welke slechts achteruit kan loopen en zich heel moei-

lijk verplaatst, staat algemeen bekend onder den naam van *Mierenleeuw*. En inderdaad gelijkt zij in al hare handelingen, in het bejagen en verschalken van haar prooi, geheel op den Koning der wildernis. Op zonnige hellingen, liefst onder beschutting van boven den grond uitstekende boomwortels, graaft de Mierenleeuw zijn trechtervormige woning, waarin hij mieren en andere insecten tracht te vangen en 't bloed af te zuigen. Zijne kaken zijn voor dezen bloeddorstigen arbeid volkomen berekend. Bij 't graven van zijn hol toont hij veel overleg en verstand. Steeds achteruit werkende, maakt hij eerst een cirkelvormige groeve, waarvan de middellijn evenredig is aan zijn eigen grootte. Met het achterlijf woelt hij 't zand los en brengt dat met den binnensten voorpoot op den breedten, platten kop, die 't met een forschen ruk buiten den kring werpt. Is de eerste ronde klaar, dan vervaardigt hij in een schroeflijn naar binnen, kleinere kringen, totdat zijn trechtervormig nest gereed is. Meermalen moet hij bij dit werk een poosje rusten en vaak keert hij zich om, waarbij dus de richting veranderd wordt. Waarschijnlijk wordt dan zijn linker voorpoot, waarmede onze polderjongen het zand op den kop stapelt, moe, en belast hij den rechter voorpoot met dezen arbeid. Klaarblijkelijk kan alleen de naar het midden van den kuil

gerichte poot als spade gebezigd worden. Door zijne vlugge bewegingen veroorzaakt hij een gestadigen zandregen in de nabijheid van zijn nest. Uit den aard niet geschikt groote tochten te ondernemen, gebruikte zijn moeder de voorzorg hare eieren op plaatsen te leggen, waar hare jongen onmiddellijk aan den arbeid kunnen gaan en voldoende voedsel vinden. Toch is de Mierenleeuw genoodzaakt meermalen een nieuwe woning te vervaardigen, hetzij de oude voor hem te klein wordt, hetzij hem het voedsel begint te ontbreken. In

den regel is de trechter 5 c.M. diep bij een middellijn van 7,5 m.M. Is de woning gereed, dan woelt de Mierenleeuw zich op den bodem onder 't zand, zoodat alleen zijn kop met de sterke, spitse kaken daar boven uitsteekt. Deze staan over dag gewoonlijk, 's nachts altijd open. Glijdt nu per ongeluk een mier, een kevertje of ander insect langs de helling naar omlaag, dan stort het onvermijdelijk in de kaken van den leeuw; de toppen der kaken dringen in het lichaam van het ongelukkige schepsel en zuigen de vloeibare bestanddeelen op, waarna het treurig overschot zoover mogelijk buiten den kuil geslingerd wordt. Het argelooze diertje, voor den afgrond vreezende, tracht bij de helling op te klauteren, om zoodoende aan den val te ontkomen. Nauwelijks bemerkt de roover zulks, of hij begint met al zijne kracht zijn nest dieper te maken en zand uit te werpen, waardoor het langs de helling liggende van zelf begint af te rollen en het slachtoffer medevoert. Doch niet altijd valt het den Mierenleeuw even gemakkelijk zich van zijn prooi meester te maken. Rupsen, spinnen en andere insecten bieden soms heftigen tegenstand en geven zich slechts gewonnen na een strijd op leven en dood.

Een voorbeeld van een hevig gevecht vertelt ons Bonnet. Hij ving een *Zakspin*, die in het voorjaar hare eieren in een zakje, aan haar buik vastgekleefd, met zich voert. Hij wierp die in het nest van den Mierenleeuw.

Eer de spin het gevaar ontkomen kon, had de roover haar eierzak beet gepakt. Nu rukte de één naar boven, de ander naar beneden, tot de zak los geraakte, dien de Mierenleeuw onder het zand bedolf. Het slot van de geschiedenis was, dat ook de spin een prooi van den moordenaar werd.

Het is voor den Mierenleeuw gelukkig, dat hij 't verscheidene maanden lang buiten voedsel kan stellen; want bij vochtig weer is de vangst uiterst schraal. Zoo leeft deze schuwe larve in den grond en is eerst na het tweede jaar volwassen. Dan gaat zij er aan denken zich te verpoppen. Ze kruipt nu zoo diep onder het zand, dat slechts haar achterlijf, waar haar spinorgaan uitmond, daar boven uit steekt. Met behulp van veel zand vervaardigt ze een cocon, dien ze van binnen met een dichte laag gladde draden bekleedt. Na verloop van enkele weken verbreekt de pop haar cocon, kijkt een poosje de wijde wereld in en kruipt weldra als „Mierenleeuwjuffer" voor den dag. Dit „voor den dag" kruipen is hier figuurlijk gebruikt, daar zij steeds in de avonduren geboren wordt, en men haar ook slechts 's nachts kan vangen, als zij op het licht komt aanvliegen. Het wijfje legt een gering aantal eieren, eenigszins gekromd, over het geheel geel, doch aan het dikke einde rood gekleurd. Nog vóór den winter verschijnen de larven, die zich onmiddellijk een trechtertje beginnen te graven, waarin zij in schrale tijden haar winterslaap houden.

P. FRANSEN JZN.

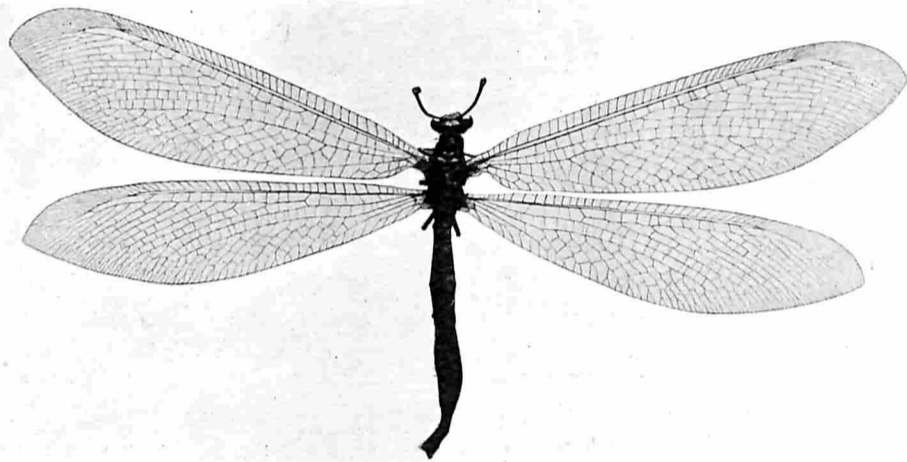

Foto B. Reekers.

MIERENLEEUEW.

LARVE EN COCON.